

RÉGI HAGYOMÁNY ÉS MODERN TECHNIKA SZERENCSES TALÁLKOZÁSA

GONDOLATOK EGY 1747-ES KÉZIRATBAN RÖGZÍTETT
ÉNEKES PASSIÓ BEMUTATÁSÁRÓL

Április 7-én a kolozsvári belvárosi unitárius templomban népes gyülekezet, illetve hallgatóság előtt szólaltatta meg a Schola Gregoriana Monostorinensis énekegyüttes Kozma Mihály 1747-es passionáléjából „Krisztus Jézus szenvedésének és halálának históriáját” (Kozma Mihály kollégistaként készítette passionáléja kéziratát, amelyet az Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára őriz. Unitárius lelkészként és az egyház jeles történetírójaként ismerjük nevét.) Az érdeklődőknek több szempontból is rendkívüli élményben volt részük.

Mindeneke!ótt dicséretre méltó a kolozsvári énekegyüttes színvonalas előadása. A hideg ellenére szinte emberfeletti teljesítményre voltak képesek az énekesek. A zajos fűtésről nyilvánvalóan a hangzás kedvéért mondtak le. Ilyen mű élvezetéhez az áhítatos csend kétségtelenül szükséges. Hogyan bírták az énekesek a hosszú recitációkat anélkül, hogy berekedtek volna? Isten a tudója. Ők, az énekesek mindenesetre nagy áldozatot hoztak az áhítatos csendben fogant tiszta, szép és a szöveget mindig világosan, érthetően megformáló hangzásért. A fűtlen templom pedig ugyancsak régi korok emlékéét idézte fel.

A történetet elmesélő evangélista szövegét Jakabffy Tamás, az együttes vezetője recitálta, illetve énekelte e műfajt uraló biztonsággal, határozottsággal, ahhoz illő stílusban, mindenféle érzélgősségtől mentesen. Manapság ritkán adódik alkalmunk megcsodálni a gregorián(-szerű) recitációt a maga eredeti egyszerűségében és szépségében, mert énekeseink nem tudnak elrugaszkodni későbbi korok éneklési módjától, stílusától. Jakabffy Tamás meggyőződött arról, hogy a gregorián éneklést korhűen, szakszerűen ismeri és uralja. A passió előadását egészen bensőséggé tette különösen szép és meleg hangjával Naphegyi Béla, aki Jézus szövegét recitálta. A többi énekes is a műfajhoz illő, azt szakszerűen uraló énekléssel szólaltatta meg a passió különböző szóló-, illetve csoportszereplőit. Hangjuk azonban visszafogottabb volt, nem tudták úgy betölteni a nagy templomteret, mint az előbb említett két énekes. Ez a kontraszt végül is a passió hiteles előadását segítette elő: abban Jézus és az evangélista jelentőségét hangsúlyozta. A szerepek tehát célszerűen és az énekesek hangszínének és hangerejének megfelelően voltak elosztva az előadók között. A sokaságot megszólaltató kórus ugyancsak nehéz feladatot teljesített. A szöveg ritmusát követő folyékony unisono éneklés, recitálás biztos technikát, sok gyakorlást és minden egyes énekes részéről

komoly koncentrációt igényel. Jakabffy Tamás nagyszerűen, biztos technikával vezényelte őket. Az önmagában is igényes, sok energiát felemésztő vezénylés nem zökkentette ki őt az evangélista szerepéből. Sohasem hallatszott a vezénylésből éneklésre átváltás gondja: meg tudta őrizni hangjának kiegyenlítettségét, zengését.

A passió három nagy részre tagolódik. Annak idején a három részt külön-külön énekelték a nap három szakában tartott ájtatosság keretében. Most azonban egymás után hallhattuk e részeket. Köztük J. S. Bach alkalomhoz illő orgonakoráljait játszotta Pusztai Enikő, a belvárosi unitárius templom kántora. Érdekes volt ez a megoldás. Két különböző világ, egymástól teljesen eltérő hagyomány találkozott a passió közé közjátéku beiktatott orgonakorálok által. Mégsem hatott kirívóan, bizonyára azért, mert mind a gregorián tónusú passiót, mind a Bach-orgonakorálokat ugyanaz a lelkület hívta életre és járta át. Így az orgonakorál, ha jelképesen is, de képviselte a gyülekezeti éneklést, az istentiszteleti keretet, amit – legalábbis a magam részéről – nagyon hiányoltam. Egy ilyen jellegű, gregorián tónusra recitált passió a legszebb hangú énekesekkel és legszínvonalasabb előadásban sem tekinthető hangversenynek. Hangversenynek kevés, csak kuriózum, akár még unalmas is. Csak liturgiai keretben, istentiszteleti szolgálatként tud igazi élménnyé nőni.

Rendkívüli érdekessége történelmünknek, hogy 16. századi reformátori felekezeteink közül éppen az unitárius egyházban él még a passióéneklés hagyománya, s így ennek a bemutató előadásnak is nyilván az unitárius templom bizonyult legalkalmasabb és hiteles helyszínéül. A passióéneklés hagyománya visszanyúlik a középkorba. A hagyományosan kialakult európai rend értelmében virágvasárnap Máté, nagykedden Márk, nagyszerdán Lukács és nagypénteken János evangélista szerint énekelték, illetve recitálták Jézus szenvedéstörténetét. De ismert volt a négyféle szövegből összeszerkesztett passió éneklése is. A Kozma Mihály által lejegyzett passió szövege is kompiláció. A reformáció magyar követői is évszázadokon át énekelték a passiót. Ennek nyilvánvaló bizonyítéka, hogy az Öreg Graduálban (1636) is helyet kapott a passió – Máté- és kompilált változatban egyaránt. Míg Európa legtöbb vidékén dúr jellegű tónuson recitálták a passiót, a magyar nyelvterületen inkább egy moll jellegű tónus volt elterjedtebb. Az Öreg Graduálban található, illetve a Kozma Mihály által lejegyzett passió tónusa is moll jellegű. Az Erdélyi Református Egyházban egyedül a bánffyhungyadi gyülekezet őrizte meg napjainkig a passióéneklés hagyományát. A magyarajkú evangélikusok közül pedig a Medgyes melletti kiskapusiak éneklék még ma is a passiót. Az erdélyi magyar evangélikusok istentiszteleti rendje ugyan ma is ismeri és előírja a passiói istentiszteletet, de ez egy énekverses passió, amelyen a szenvedéstörténetet szakaszonként olvassák, az igeszakaszok között pedig a gyülekezet énekel egy-egy tartalmilag odaillő énekverset. Egészen meglepő jelenség tehát, hogy az Unitárius Egyházban ma is él a passió recitálása, illetve éneklése.

A kántornak előírt kötelessége néhány énekes segítségével előadni a nagyhéten, nagypénteken a – Péterffy Gyula által az ötvenes években írt/szerkesztett/stilizált – passiót. E passió ismerete pedig kötelező vizsgaanyag az unitárius kántorképesítő vizsgán. Tulajdonképpen ez a passió is a hagyományos recitáló tónusok sémáját követi, bár dúr jellegű. Iníciumaiban, kadenciáiban és főleg a turbákban tér el a hagyományostól.

Rendkívüli volt a Kozma Mihály 1747-es kézírata alapján bemutatott passió azért is, mert az előadók a modern technika lehetőségeit is igénybe vették: a bemutató előadásra CD-ROM-ot is közreadtak, amely nemcsak a hangzó anyagot tartalmazza, hanem a legfontosabb háttérinformációkat is magáról a kézíratról, a passióéneklés hagyományáról, a recitáló tónusok szerkezetéről, az eredeti lejegyzés módjáról, teljes képanyagot a kézíratról, szövegének és kottaképének modern átírását, a szövegkompiláció konkordanciáját stb. Így hozzáférhetővé, tanulmányozhatóvá tették azok számára is, akik nem járatosak a régi jelekkel (neumákkal) írt gregorián kottaolvasásban. Sőt, így arról is képet alkothatunk magunknak, hogy egy ilyen előadás mögött nemcsak a mű betanulása, gyakorlása áll – ahogy a legtöbb hangverseny esetében történni szokott –, hanem annak háttérében értékes tudományos kutatómunka is meghúzódik, amely nélkül nem ismerhetnénk meg régi, hagyományos értékeinket. Bizonyára még sok olyan régi érték lapul levéltárainkban, amelyeknek – jó esetben – csak létezéséről tudunk, vagy még arról sem. Ezeket felkutatni, megfejteni, hozzáférhetővé, közkinccsé tenni a legszébb, legnemesebb feladatok közé tartozik, amellyel önismeretünket és megmaradásunkat szolgálhatjuk. E szolgálat hagyományos módja: a feltárt kézíratról tudományos tanulmányt vagy monográfiát írni, amelyet – jó esetben – néhány szakember vesz majd kézbe és értékkel, és esetleg hasznosítja is saját kutatásaiban. Jakabffy Tamás nem ezt az utat választotta, hanem a modern technika által kínált új lehetőségek útját. Szokatlan, úttörő vállalkozás volt ez, bár még sokan idegenkednek tőle. Meg vagyok győződve arról, hogy az informatikai eszközök segítségével sokkal szélesebb rétegekhez jut el az az érték, amelyért énekegyüttesével közösen sokat fáradozott és áldozott. A CD-ROM a maga gazdag hangzó és képanyagával, valamint tudományos értékű információival azok számára is hasznos és hozzáférhető értéket képvisel, akik egyébként zenetudományi, zenetörténeti vagy liturgikai szakkönyvet sohasem vennének kezükbe.

DR. KOVÁCS LÁSZLÓ ATTILA

Szószék – Úrasztala – Szertartások

JOEL MARCUS

„AZ ÓRA ELÉRKEZETT”

NAGYPÉNTEKI BESZÉD¹

„Az én Uram, az Úr megtanított engem mint tanítványát beszélni, hogy tudjam szólni igéjét az elfáradtaknak. Minden reggel fölébreszt engem, hogy hallgassam tanítványként.

Az én Uram, az Úr, megnyitotta fületem. Én pedig nem voltam engedetlen, nem hátráltam meg.

Hagytam, hogy verjék a hátamat és tépjék a szakállamat. Arcomat nem takartam el a gyalázkodás és köpködés elől.

De az én Uram, az Úr megsegít engem, ezért nem maradok gyalázatban. Olyanná tettem arcomat, mint a kovakő, mert tudom, hogy nem vallok szégyent.

Közel van, aki igazságot ad nekem, ki mer perbe szállni velem?! Álljunk elő együtt! Ki az én vádlóm? Lépjen ide!

Íme, az én Uram, az Úr megsegít engem, ki mer bűnösnek mondani?” (Ézs 50,4–9a)

„Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el? Távol van tőlem a segítség, pedig jajgatva kiáltok!

Istenem! Hívlak nappal, de nem válaszolsz, éjszaka is, de nem tudok elcsendesedni.

Pedig te szent vagy, trónodon ülsz, rólad szólnak Izrael dicséretei.

Benned bíztak őseink, bíztak és megmentetted őket.

Hozzád kiáltottak segítségért, és megmenekültek, benned bíztak, és nem szégyenültek meg.

De én féreg vagyok, nem ember, gyaláznak az emberek, és megvet a nép.

---

¹ A szerző a jeruzsálemi Hebrew University-n Ótestamentumot, a Glasgow-i Egyetemen és a Boston University-n Újtestamentumot, jelenleg a Duke Egyetemen bibliai tárgyakat tanít. Márk evangéliumának világszerte elismert szerzője és újrafordítója.